

УДК 343.163 (477)

Петрушко Марина Ігорівна,

аспірант Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса

(Національна академія правових наук України, м. Харків)

ВИСУНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ДОДАТКОВОГО ОБВИНУВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню проблем висунення прокурором додаткового обвинувачення в суді першої інстанції. Характеризуються підстави висунення прокурором додаткового обвинувачення і його правові наслідки. Аналізуються проблеми процедури висунення прокурором додаткового обвинувачення.

Ключові слова: прокурор, публічне звинувачення, висунення додаткового обвинувачення, кримінальне провадження, повноваження прокурора.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що в умовах реформування функції прокуратури з підтримання публічного обвинувачення особлива увага приділяється випадкам корегування правової позиції прокурора у суді першої інстанції. Одним із варіантів такого корегування є висунення прокурором додаткового обвинувачення, особливістю якого є збільшення обсягу обвинувальної діяльності прокурора в суді, що створює загрозу порушення прав і законних інтересів сторони захисту. У зв'язку з цим, питання висунення прокурором додаткового обвинувачення потребують належного теоретичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика підтримання прокурором публічного обвинувачення загалом, і висунення додаткового обвинувачення зокрема, досліджувалася такими науковцями, як В. О. Гринюк, В. С. Зеленецький, П. М. Каркач, М. В. Косюта, А. В. Лапкін, В. Т. Маляренко, В. М. Юрчишин та ін. Поряд із цим, питання висунення прокурором додаткового обвинувачення досі не стали предметом самостійного теоретичного дослідження. Зокрема, потребує з'ясування значення висунення прокурором додаткового обвинувачення та його співвідношення з іншими варіантами зміни прокурором правової позиції у суді першої інстанції.

З огляду на це, **метою даної наукової статті** є визначення правової природи висунення прокурором додаткового обвинувачення, а також процесуального порядку і наслідків прийняття прокурором відповідного рішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України, у 2015–2017 рр. було зафіксовано по 8 випадків висунення прокурором додаткового обвинувачення щороку [1–3]. Це означає, що подібні ситуації є поодинокими і мають виключний характер, зважаючи навіть на виключний характер будь-якої трансформації обвинувачення в суді, на якому наголошується у науковій юридичній літературі [4, с. 239]. Адже порівнюючи статистику їхнього застосування з іншими випадками корегування процесуальної позиції прокурора у суді першої інстанції, можна зробити висновок, що зміна прокурором публічного обвинувачення застосовується значно частіше (понад 1000 випадків на рік), проте відмова прокурора від публічного обвинувачення є менш поширеною (статистика її навіть не фіксує).

Незважаючи на обмежену сферу застосування, висунення прокурором додаткового обвинувачення, як і інші випадки корегування його процесуальної позиції в суді першої інстанції, становить складний юридичний факт [5, с. 84]. На думку дослідників, він включає фактичні та юридичні підстави, умови та наслідки трансформації обвинувачення у судовому розгляді [6, с. 191]. Необхідно також враховувати, що, як будь-яка процесуальна діяльність,

висунення прокурором додаткового обвинувачення проходить певні етапи, тобто характеризується особливим порядком реалізації.

Встановлення можливості висунення прокурором додаткового обвинувачення, як й інших різновидів зміни його правової позиції в суді першої інстанції, зумовлене, на думку П. М. Каркача, тим, що підтримання обвинувачення в суді має бути об'єктивним, таким, що дає змогу виявити обставини, що викривають та виправдовують обвинуваченого, а також обставини, які пом'якшують чи обтяжують його відповідальність. Отже, прокурор зобов'язаний ужити усіх передбачених законом заходів для того, щоб суд постановив законний, обґрунтований та справедливий вирок [7, с. 18]. Аналогічну позицію займають й інші дослідники. Так, на думку Г. І. Алейнікова, прокурор у судовому засіданні повинен займати активну позицію і слідкувати за тим, щоб суд виконав свій обов'язок щодо забезпечення виконання у судовому засіданні кожної передбаченої законом процесуальної дії у сприянні тому, щоб сторони найповніше дослідили обставини справи [8, с. 121]. Це, зокрема, зумовлює той факт, що під час судового провадження, яке має якісно іншу форму дослідження обставин, ніж досудове розслідування, можуть бути встановлені нові факти, які призведуть до необхідності корегування процесуальної позиції прокурора, яку він займав під час затвердження обвинувального акта [9, с. 180]. Таким чином, можливість висунення прокурором додаткового обвинувачення обумовлена необхідністю забезпечення повноти і всебічності судового провадження, а також дією засади публічності, які передбачають, що всім фактам учинення обвинуваченим кримінальних правопорушень повинна бути надана належна правова оцінка.

Виходячи із положень ст. 339 КПК України, висунення прокурором додаткового обвинувачення можливе за одночасної наявності таких умов:

1) отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення. Мова йде про достатні дані, які вказують на те, що обвинувачений, щодо якого розглядається кримінальне провадження в суді, є суб'єктом вчинення іншого, ніж те, що є предметом судового розгляду, кримінального правопорушення. Отримання таких відомостей може відбуватися з будь-яких джерел (наприклад, з показань свідків, потерпілого чи обвинуваченого). Встановлення цих обставин має місце під час судового розгляду, при цьому раніше, на стадії досудового розслідування, ці відомості не були відомі стороні обвинувачення або не були належним чином враховані нею. Суб'єктом їх отримання є сторона обвинувачення в особі прокурора (якщо вони отримані стороною захисту, вона не зобов'язана їх розголошувати; отримання цих даних судом в силу засади змагальності не тягне процесуальних наслідків, однак суд має звернути на них увагу прокурора);

2) за таким кримінальним правопорушенням обвинувачення не висувалось. На думку С. М. Меркулова, обвинувачення формулюється в процесуальному акті — обвинувальному акті — і уточняється на подальших етапах кримінального провадження [10, с. 456]. Отже, висуненням обвинувачення можна вважати затвердження прокурором обвинувального акту. Таким чином, умовою висунення додаткового обвинувачення в суді є відсутність раніше затвердженого прокурором відносно цієї особи обвинувального акту, хоча при цьому допускається ситуація, коли кримінальне провадження за фактом учинення відповідного кримінального правопорушення могло бути розпочате, і навіть випадки, коли особа у ньому могла бути повідомлена про підозру;

3) тісний зв'язок іншого кримінального правопорушення з первісним. Поняття «тісний зв'язок» є оціночним і допускає різні тлумачення. Зазвичай, про такий зв'язок може йти мова у випадках сукупності кримінальних правопорушень. Згідно із ст. 33 Кримінального кодексу України, сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жоден з яких її не було засуджено. У судовій практиці та доктрині кримінального права сукупність злочинів поділяють на два види: реальну та ідеальну. Реальна сукупність злочинів має місце там, де винна особа різними та відокремленими одна від одної діями вчиняє два чи більше злочинів, наприклад, зґвалтування і крадіжку, причому діяння, як правило, вчиняються у різний час. Ідеальна сукупність злочинів наявна у випадках, коли однією й тією самою дією винна особа вчиняє два чи більше злочинів, передбачених різними статтями КК (наприклад, суб'єкт підпалює будинок, унаслідок чого позбавляє потерпілого

життя) [11, с. 120]. Уявляється, що висунення додаткового обвинувачення може мати місце саме у випадках ідеальної сукупності, хоча не виключається і можливість прийняття відповідного рішення в ситуаціях реальної сукупності, наприклад, коли кримінальні правопорушення охоплювалися єдиним умислом;

4) неможливість окремого розгляду відповідних кримінальних проваджень. Вказана ознака тісно пов'язана із попередньою, і їх можна вважати матеріальним та процесуальним аспектами однієї і тієї самої умови висунення прокурором додаткового обвинувачення в суді. Тісний зв'язок скоєних особою кримінальних правопорушень обумовлює доцільність їхнього розгляду в одному кримінальному провадженні. Законодавець надає цій умові виключного характеру, підкреслюючи саме «неможливість» їх окремого розгляду, хоча критерії такої ознаки не наводяться. Отже, рішення щодо можливості чи неможливості окремого розгляду відповідних кримінальних правопорушень прокурор у кожному випадку приймає на свій розсуд, виходячи із вимог доцільності, тому в тексті ч. 1 ст. 339 КПК України термін «неможливість», на наш погляд, має бути замінений на «недоцільність».

КПК України в одному контексті з висуненням прокурором додаткового обвинувачення розглядає ситуації встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи. Як бачиться, із процесуальної точки зору ці явища є тотожними. Тому сформульовані вище умови можуть бути застосовані і щодо встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи.

Процесуальний порядок висунення прокурором додаткового обвинувачення дещо відрізняється від інших варіантів зміни правової позиції прокурора в суді першої інстанції. Прийняття цього рішення оформлюється прокурором у вигляді клопотання про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням. Закон встановлює вимогу вмотивованості такого клопотання, що означає викладення у ньому всіх тих умов, які призвели до необхідності висунення додаткового обвинувачення.

Відповідне клопотання має бути попередньо обов'язково погоджене з прокурором вищого рівня, задля чого прокурор, який підтримує публічне обвинувачення, може клопотати перед судом про відкладення судового засідання та надання прокурору необхідного часу для складення та погодження відповідних процесуальних документів. Необхідність такого погодження є проявом відомчого контролю, що сприяє перевірці законності й обґрунтованості відповідних рішень, мінімізує корупційні ризики, а також конкретизує межі процесуальної самостійності прокурора — публічного обвинувача [12, с. 192–193]. У разі якщо прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні клопотання про висунення додаткового обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві.

Лише після погодження відповідного клопотання прокурор має право звернутися з ним до суду. Далі клопотання про висунення прокурором додаткового обвинувачення стає предметом судового розгляду, за наслідками якого суд може або відмовити у задоволенні цього клопотання (у такому випадку судовий розгляд продовжується у загальному порядку), або задовольнити його. Згідно із ч. 2 ст. 339 КПК України, у разі задоволення такого клопотання прокурора, суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту від додаткового обвинувачення або підготовки представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, до судового розгляду та виконання прокурором вимог, передбачених статтями 276–278, 290–293 КПК України, але не більше, ніж на чотирнадцять днів.

Таким чином, висунення додаткового обвинувачення вимагає від прокурора не лише складення відповідного клопотання, а й письмового повідомлення про підозру та обвинувальний акт. Виконання прокурором вимог статей 276–278 КПК України передбачає: встановлення наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення; складання письмового повідомлення про підозру, яке повинно містити всі необхідні реквізити, передбачені ст. 277 КПК України; вручення письмового повідомлення про підозру обвинуваченому в день його складення та внесення даних про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань тощо.

Виконання прокурором вимог статей 290–293 КПК України передбачає, що прокурор зобов'язаний: повідомити обвинуваченому, його захиснику про надання доступу до матеріалів, які вказують на вчинення ним іншого кримінального правопорушення, та надати доступ до таких матеріалів, які є в його розпорядженні; скласти або затвердити обвинувальний акт, у якому формулюється додаткове обвинувачення, та необхідні додатки до нього; направити обвинувальний акт до суду; під розписку надати його копію та копію реєстру матеріалів обвинуваченому, його захиснику.

Хоча складання письмового повідомлення про підозру та обвинувального акта за загального порядку кримінального провадження відбуваються послідовно і між ними існує певний розрив у часі, у ситуації висунення додаткового обвинувачення ці дії відбуваються одночасно або у максимально стислі строки. Фактично, у встановлений ст. 339 КПК України 14-денний строк прокурор повинен виконати всі ці дії, включно з підготовкою відповідних документів, їх врученням обвинуваченому, ознайомленням останнього з цими документами тощо. Однак, зважаючи на те, що досудове розслідування по факту вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення в повному обсязі не проводилося, то і обсяг матеріалів, які підлягають оформленню, відкриттю і ознайомленню, не є великим, тому встановленого часу на практиці достатньо для виконання прокурором необхідних дій та підготовки сторони захисту для захисту від додаткового обвинувачення. Додатковим засобом забезпечення прав та інтересів сторони захисту є передбачена ч. 2 ст. 339 КПК України можливість продовження цього строку судом за клопотанням сторони захисту або представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення або провадження щодо юридичної особи вимагають більше часу для підготовки до захисту.

Таким чином, законом закріплено достатні процесуальні гарантії захисту прав і законних інтересів сторони захисту від висунення прокурором додаткового обвинувачення, якими є: 1) необхідність обґрунтування прокурором потреби прийняття відповідного рішення у вмотивованому клопотанні; 2) погодження цього клопотання прокурором вищого рівня; 3) розгляд відповідного клопотання судом; 4) відкладення судового розгляду на строк, необхідний стороні захисту для підготовки до захисту; 5) необхідність виконання прокурором вимог, передбачених статтями 276–278, 290–293 КПК України; 6) необхідність початку судового провадження задля розгляду додаткового обвинувачення з підготовчого судового засідання.

Висновки. На підставі викладеного можна констатувати, що висунення прокурором додаткового обвинувачення має як загальні риси, притаманні іншим варіантам зміни прокурором правової позиції в суді першої інстанції, так і суттєві відмінності від зміни публічного обвинувачення або відмови від обвинувачення. Для висунення прокурором додаткового обвинувачення необхідним є встановлення прокурором ряду умов матеріального та процесуального характеру. Порядок прийняття цього рішення є складним і передбачає такі послідовні дії прокурора, як складання клопотання про висунення додаткового обвинувачення, погодження його з прокурором вищого рівня, направлення його на розгляд суду, складання та вручення письмового повідомлення про підозру та обвинувального акта. При цьому закон встановлює достатні гарантії захисту прав та законних інтересів сторони захисту від незаконного чи необґрунтованого рішення прокурора щодо висунення додаткового обвинувачення. Унаслідок комплексу матеріальних, організаційних та процесуальних обмежень висунення прокурором додаткового обвинувачення має виключний характер і на практиці трапляється досить рідко.

Список використаних джерел

1. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2015 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 20.05.2018).
2. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2016 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 20.05.2018).
3. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2017 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 20.05.2018).

4. Гринюк В. О. Окремі аспекти підтримання публічного обвинувачення під час судового розгляду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 237–242.
5. Каркач П., Лапкін А. Проблемні аспекти участі потерпілого у кримінальному процесі при відмові прокурора від державного обвинувачення. *Вісник Академії прокуратури України*. 2007. № 3. С. 83–88.
6. Гринюк В. О. Трансформація обвинувачення в судовому розгляді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 189–191.
7. Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч. посіб. Харків: Право, 2013. 184 с.
8. Алейніков Г. І. Деякі проблеми зміни обвинувачення у стадії судового розгляду. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 120–126.
9. Лапкін А. В. Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар. Харків: Право, 2015. 680 с.
10. Меркулов С. М. Реалізація обвинувачення: поняття, сутність, етапи за новим кримінальним процесуальним законодавством. *Форум права*. 2012. №. 2. С. 456–459.
11. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 1: Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. 376 с.
12. Петрушко М. І. Порядок погодження зміни правової позиції прокурора в суді першої інстанції з прокурором вищого рівня. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали X міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 30 березня 2018 р.* Одеса: ОДУВС, 2018. С. 192–193.

Петрушко Марина Игоревна,
аспірант Научно-исследовательского института
изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса
(Национальная академия правовых наук Украины, г. Харьков)

ВЫДВИЖЕНИЕ ПРОКУРОРОМ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБВИНЕНИЯ

Статья посвящена исследованию проблем выдвижения прокурором дополнительного обвинения в суде первой инстанции. Характеризуются основания выдвижения прокурором дополнительного обвинения и его правовые последствия. Анализируются проблемы процедуры выдвижения прокурором дополнительного обвинения.

Ключевые слова: прокурор, публичное обвинение, выдвижение дополнительного обвинения, уголовное производство, полномочия прокурора.

Petrushko Marina Igorevna,
postgraduate student of Academician V.V. Stashis
Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems
(National academy of legal sciences of Ukraine, Kharkiv)

PROMOTION BY A PROSECUTOR OF ADDITIONAL CHARGE

The article is devoted to research of problems of promotion by a prosecutor of additional charge of court of the first instance. The relevance of the chosen subject is caused by the fact that in the conditions of reforming of the function of prosecutor's office on maintenance of public charge cases of correction of a legal position of a prosecutor in a court of the first instance deserve attention. One of its varieties is correction of promotion of additional charge by a prosecutor which feature is increase in volume of accusatory activity of a prosecutor in a court that creates threat of violation of the rights and legitimate interests of the party of protection. The bases of promotion a prosecutor of additional charge and its consequence in law are characterized. The problems of the procedure of promotion by a prosecutor of additional charge are analyzed. The main differences of promotion by a prosecutor of additional charge in a court from change of charge and refusal of charge by a prosecutor are formulated. Material and procedural conditions of promotion by a prosecutor of additional charge are considered. The system of procedural guarantees of protection of the rights and legitimate interests of the party of charge at promotion of additional charge by a prosecutor in a court is researched.

Key words: prosecutor, public charge, promotion of additional charge, criminal proceedings, prosecutor's powers.

Надійшла до редколегії 28.05.2018